

TỔ CHỨC QUẢN LÝ VÀ TỰ DO SÁNG TẠO

Nghị quyết về nâng cao năng lực lãnh đạo, quản lý văn hóa - nghệ thuật của Bộ Chính trị đặt vấn đề khai thác mạnh mẽ tiềm năng sáng tạo là tư tưởng chủ đạo. Có nghĩa Đảng đánh giá cao tiềm năng văn hóa - nghệ thuật của chúng ta. Với trữ lượng ấy nếu biết khai thác, tận dụng, biết khơi nguồn để giải phóng dòng chảy không bị ách tắc, ngưng đọng, tiêu phí thì cũng đủ sức tạo ra những giá trị văn hóa cho nhu cầu của đời sống xã hội hôm nay.

So với các ngành nghệ thuật thì sân khấu có tiềm năng rất lớn, được hình thành qua nhiều thế hệ, nhiều thời kỳ văn hóa, được nuôi dưỡng và phát triển từ cơ sở trở lên. Tiềm năng lớn là khối công chúng khổng lồ không chỉ rất yêu nghệ thuật mà còn nhiều tài năng sáng tạo nghệ thuật để tự thỏa mãn nhu cầu của mình. Là kho tàng văn hóa truyền thống phong phú, độc đáo, sâu sắc, là những thành tựu sân khấu của mấy chục năm phấn đấu dưới sự lãnh đạo của Đảng; là đội ngũ những người làm sân khấu chuyên nghiệp trên 4000 người gồm tác giả, đạo diễn, nghệ sĩ, diễn viên, họa sĩ, nhà nghiên cứu lý luận phê bình... đã trưởng thành, được đào tạo kỹ. Nhiều người có tài năng, từng sáng tạo những tác phẩm có giá trị, đang còn tâm huyết gắn bó với đời sống và lao động nghệ thuật; là phong trào sân khấu quần chúng sôi nổi, rộng khắp các cơ sở, liên tục xuất hiện các tài năng trẻ - nguồn vô tận cho sân khấu chuyên nghiệp đón nhận.

Trong những năm qua, chúng ta đã chú ý khai thác tiềm năng trên nền sân khấu có được những tác phẩm giá trị nghệ thuật cao, đánh dấu từng chặng đường của ngành nghệ thuật rất sôi nổi này nhiều nghệ sĩ tài năng xuất hiện và có được cả một phong trào sân khấu quần chúng. Nhưng sự khai thác đó mới chỉ như là bước thăm dò, để tính quy hoạch chưa tạo ra hiệu quả sân khấu qua việc phát huy mạnh mẽ

sức sáng tạo nghệ thuật của công chúng và các nghệ sĩ. Các tài năng chưa có điều kiện thuận lợi về tinh thần và vật chất, quản lý và nuôi dưỡng, định hướng và tự do sáng tạo để bộc lộ cao nhất tài năng và thiên hướng nghệ thuật của họ.

Thông qua thực tế hoạt động sân khấu của thời gian đã qua, ta thấy rằng: muốn giải phóng tiềm năng phải có những điều kiện, phải có sự tác động của hai lực lượng: tổ chức xã hội và cá nhân người nghệ sĩ mới chuyển hóa tiềm năng thành giá trị văn hóa. Tiềm năng phải được thông qua khai thác. Người tổ chức, lãnh đạo và cá nhân nghệ sĩ chịu trách nhiệm quá trình chuyển hóa từ tiềm năng ra tác phẩm.

Đó là một quá trình lấy kết quả cuối cùng của người nghệ sĩ làm mục tiêu lao động; tinh thần trách nhiệm cho cả hai người chủ thể sáng tạo và người chăm lo, thúc đẩy nó.

Người tổ chức, lãnh đạo - thành phần thứ nhất chịu trách nhiệm trong công việc hết sức quan trọng là giải phóng sức sáng tạo cho nghệ sĩ cần phải có những điều kiện gì? Lâu nay nói đến tổ chức, quản lý văn hóa nghệ thuật người ta nghĩ ngay đến Bộ Văn hóa, Hội Nghệ sĩ và các hội sáng tạo ở địa phương và ngành. Nghĩ như vậy hoàn toàn đúng. Nhưng có thể nói rằng lâu nay các tổ chức hội không được quan tâm đầy đủ, được đầu tư, được quy rõ quyền hạn và trách nhiệm. Vì thế không đủ sức lo cho các nghệ sĩ có điều kiện sáng tạo tốt nhất. Vì không có đầy đủ vật chất nên công việc và cũng là quan niệm như vậy, các hội nghệ thuật chỉ lo cái phần hồn. Rồi trong lúc khó khăn phải lo liệu hàng trăm nghìn đầu mối, công việc, Bộ Văn hóa cũng không đủ điều kiện vật chất, nên cũng lo phần hồn nốt cho nghệ sĩ. Ai cũng chỉ lo phần hồn thôi, nên chẳng ai chăm lo đến phần đời sống vật chất cho các nghệ sĩ một cách chu đáo, mà các nghệ sĩ, kể cả tài năng lớn và tài năng vừa phải đều không chỉ có phần hồn là đã có thể ngồi yên mà sáng tạo ra những giá trị văn hóa cao được.

Nhìn lại thực tế các tổ chức hội, bỗng giật mình thấy rằng, có những hội được thành lập 30- 40 năm nay những vẫn chỉ có cái tên hội để gọi, để quan hệ còn thực chất không có quyền hạn, không có điều kiện cần thiết để làm việc thật sự cho giải phóng sức sáng tạo. Vấn đề

này đã được đặt ra trong nhiều năm nay, nhưng đáng tiếc mới chỉ được dừng lại trong một nhận thức hạn hẹp là sự chia sẻ quyền hạn giữa tổ chức xã hội mang tính nghề nghiệp và cơ quan quản lý trong lĩnh vực sân khấu. Mỗi khi thừa nhận quyền tham gia của các hội chuyên ngành vào công việc sáng tạo nghệ thuật của chính mình, thì coi như sự ban phát ân huệ. Về phía các hội sáng tạo cũng chưa ý thức được một cách đầy đủ về vai trò của mình. Ngay trong điều lệ của Hội Nghệ sỹ Sân khấu VN cũng chỉ ghi chức năng, nhiệm vụ của mình là “Động viên các hội viên tham gia vào việc sáng tạo một cách tự giác...” Nghĩa là hội chỉ là một tổ chức để làm việc động viên thôi, còn việc sáng tạo, việc sử dụng sự sáng tạo và định giá trị của nó thì lại không phải do tổ chức hội được quyền quyết định. Chính vì lẽ đó mà đã nhiều năm nay việc quản lý, việc sáng tạo lại phó mặc cho những người, những tổ chức rất hạn hẹp về hiểu biết nghệ thuật. Trong khi nhiều tổ chức mang tính nghề nghiệp của các ngành chuyên môn khác như y tế, giáo dục, chức danh và trình độ cán bộ quản lý đã được tiêu chuẩn. Hiệu trưởng trường học, giám đốc bệnh viện v.v... nhất thiết phải là người trong nghề, thậm chí nhiều chức vụ còn được quy định bằng bằng cấp. Vậy mà trong quản lý nghệ thuật thì lại tồn tại rất nhiều người trái nghề, hoặc không hiểu biết về nghề nghiệp. Hội sáng tạo không chỉ có cái quyền được tham gia vào việc góp ý bổ nhiệm những người quản lý nghệ thuật. Hội được giao chức năng chính là lo việc sáng tác của những nhà sáng tạo, nhưng quỹ sáng tạo lại do Bộ quản lý v.v... Những việc trái khoáy như thế đang tồn tại khá nhiều trong sân khấu.

Kinh nghiệm ở các nước cho thấy rằng lo cho sự sáng tạo của các nghệ sĩ có hiệu quả nhất là hội chuyên ngành. Nhưng nhà nước phải tạo cho hội một số điều kiện cần thiết về quyền hạn, về chức năng, về cơ sở vật chất để hội có khả năng thực tế hỗ trợ cho người sáng tạo lao động có hiệu quả cao.

Không chỉ lo tinh thần mà hội phải lo các điều kiện vật chất để có điều kiện hỗ trợ cho sáng tạo. Các tác phẩm sân khấu đến được với quần chúng phải qua nhiều khâu để tinh thần được vật chất hóa, mà điều này không thể diễn ra nếu thiếu tài chính. Có điều kiện vật chất,

hội có điều kiện đầu tư các tác phẩm có giá trị, quan tâm cụ thể đến từng tác giả, đạo diễn, diễn viên, nghệ sĩ làm cho họ yên tâm về nghề nghiệp, tự hào về nghề nghiệp. Lo cho người nghệ sĩ được làm việc trong điều kiện vật chất đầy đủ, tinh thần cởi mở để tự do sáng tạo là mục tiêu làm việc của hội. Muốn làm được những việc trên, phải tạo cho hội đầy đủ điều kiện để làm việc chủ động. Tạo điều kiện vật chất cho hội không chỉ với cái nghĩa là lo cung cấp kinh phí mà là tạo nguồn để hội tự phát triển theo phương châm tự quản, như đã được ghi trong Nghị quyết 05. Tuy nhiên đầu tư ban đầu là vô cùng quan trọng. Đã đến lúc việc thành lập quỹ sáng tạo của các hội là một vấn đề cấp thiết phục vụ cho phát triển nghệ thuật.

Một điều kiện nữa, không thể thiếu để thúc đẩy cho khai thác tiềm năng sáng tạo là phải có chính sách cụ thể. Một chính sách mà mục tiêu cao nhất của nó là làm cho người nghệ sĩ được lao động, được bộc lộ tài năng ở mức cao nhất. Lâu nay chính sách của chúng ta đối với khu vực lao động nghệ thuật có nhiều điểm không hợp lý. Chính sách không hợp lý với sự lãnh đạo thiếu hiểu biết, thiếu dân chủ, các quy chế hạn hẹp, gò bó, nhận thức đơn giản và hời hợt về văn hóa - nghệ thuật dẫn đến tình trạng bóp chết không ít tài năng, làm cho người có tài không bộc lộ được tài năng. Tác phẩm có giá trị không đến được với quần chúng.

Do chính sách và nhận thức không đúng, không phù hợp nên trong văn học - nghệ thuật của chúng ta hiện nay nhiều giá trị bị đảo lộn. Về vật chất thì những nhà văn, những nghệ sĩ tài năng sống rất chật vật. Tài năng và tác phẩm của họ bị đánh giá đồng loạt với những tác phẩm viết để kiếm tiền, viết để có nhiều vở diễn... Chừng nào giá trị còn bị đảo lộn, chừng nào những kẻ viết bôi, vẽ bôi, diễn bôi còn được xã hội ưu đãi hơn những tài năng chân chính, tác phẩm chân chính thì chưa thể nào có sự khuyến khích sáng tạo.

Thành phần thứ hai quyết định hiệu quả của khai thác tiềm năng chính là người nghệ sĩ - chủ thể của sự sáng tạo ra những tác phẩm nghệ thuật. Nhất thiết chúng ta phải định hướng cho văn học - nghệ thuật nhưng không phải vì thế mà người tổ chức, quản lý, lãnh đạo

lại gò bó, khuôn mẫu đối với các nghệ sĩ trong lao động nghệ thuật. Chúng ta đang khuyến khích sự cải tiến, cởi mở cho người nghệ sĩ được tự do sáng tạo. Khi mở rộng cảnh cửa tự do sáng tạo thì người quản lý, người tổ chức giữ vai trò gì với nghệ sĩ? Có ý kiến cho rằng quản lý nghệ sĩ giống như giữ con chim trong tay, nắm chặt quá thì chim không hót, thả lỏng thì chim bay mất. Theo tôi nghĩ, vấn đề không chỉ ở người cầm mà là con chim. Nghị quyết của Bộ Chính trị coi việc tự do sáng tạo là điều kiện tiên quyết để giải phóng sức sáng tạo. Chính vì việc đánh giá và tin cậy vào nhân cách nghệ sĩ khi đã thấm nhuần ý thức công dân; đã được rèn luyện, gắn bó máu thịt với nhân dân và đất nước; người nghệ sĩ có tài năng không đối lập mình với khát vọng của nhân dân, sẽ không cần người quản lý, lãnh đạo nắm giữ và không “bay đi” khỏi phương trời của nhân dân mình để tạo ra những tác phẩm xa lạ với đời sống xã hội hôm nay.

Tự do sáng tạo khi đã gắn chặt với ý thức công dân, với trách nhiệm xã hội, thì người nghệ sĩ không bao giờ đối lập với tư tưởng thời đại mình. Đặt vấn đề tự do sáng tạo trong nghệ thuật là đề cao, tôn trọng nhân cách sáng tạo và đề cao trách nhiệm cá nhân của người nghệ sĩ. Định hướng nghệ thuật và tự do sáng tạo là để giúp người nghệ sĩ tạo ra những tác phẩm có giá trị, không cho ra công chúng những vở diễn yếu kém, xa lạ, không trung thực trong nghệ thuật. Hơn nữa quyền tự do sáng tạo phải được tiến hành song song với quyền tự do phê bình. Bản thân công việc phê bình không đơn thuần chỉ là uốn nắn mà còn giúp phát hiện những khả năng nghệ thuật và giúp cho công việc sáng tạo vào định hướng. Không có quy chế rõ ràng, thiếu các điều kiện cần thiết sẽ không bảo vệ được sự công bằng bằng quy chế có tính Nhà nước cho nghệ sĩ bộc lộ hết tài năng cần tận dụng trong sáng tạo.

Tổ chức, quản lý và tự do sáng tạo trong nhận thức mới, theo tinh thần Nghị quyết của Bộ Chính trị là sự nhất quán, hỗ trợ tạo ra sức mạnh để hướng vào công việc khai thác tiềm năng, xây dựng nền sân khấu đúng với chờ đợi đầy yêu mến và tin tưởng của hàng chục triệu công chúng.